

ΑΦΙΕΡΩΜΑ
ΣΤΟ ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΜΗΝΕΣ ΤΟΥ
(Σεπτέμβριος-Οκτώβριος-Νοέμβριος)

Επιμέλεια: Νίκος Νικολάου – Αντώνης Αγγελής

Διαπιστώνοντας ότι τα, κατά καιρούς, αφιερώματα της Βιβλιοθήκης ανταποκρίνονται στα ενδιαφέροντα των πολλών φίλων και αναγνωστών της, η Δημόσια Βιβλιοθήκη παρουσιάζει ένα επίκαιρο θέμα, σχετικό με το Φθινόπωρο και τους μήνες του, σταχυολογώντας αναφορές, κυρίως, από το χώρο της λαογραφίας και της λογοτεχνίας.

Η βιβλιογραφία για το θέμα είναι πλούσια και διαθέσιμη για τους αναγνώστες της Βιβλιοθήκης μας.

Το **φθινόπωρο**, είναι, ίσως, η πιο μυστηριώδης και ιδιόμορφη εποχή του χρόνου. Είναι μια περίοδος μελαγχολική, επειδή πλησιάζει ο χειμώνας, αλλά και γεμάτη αισιοδοξία για τη συγκομιδή, που θα βοηθήσει σε ένα εύκολο ξεχειμώνασμα. Ο καιρός τότε θυμίζει καλοκαίρι και τότε τον επερχόμενο χειμώνα.

Η λέξη προέρχεται από το ρήμα φθίνω και το ουσιαστικό οπώρα, επειδή αυτή την εποχή του έτους λιγοστεύουν τα οπωρικά (οι εδώδιμοι καρποί του δέντρου, τα φρούτα).

Είναι μια εποχή με ιδιαίτερο λαογραφικό αλλά και λογοτεχνικό ενδιαφέρον.

Στο νησί μας ο ερχομός του φθινοπώρου έχει μια διαφορετικότητα, αφού, μαζί με όσα προαναφέραμε και τα οποία, με την πάροδο του χρόνου, αν δεν έχουν εξαφανιστεί, σίγουρα υποχωρούν, σηματοδοτεί, μαζί με το άνοιγμα των σχολείων, την αλλαγή του καιρού, τη λήξη της τουριστικής περιόδου, με τους επιχειρηματίες να κάνουν τον απολογισμό τους, να ετοιμάζουν τα σχέδιά τους για την επόμενη περίοδο και βέβαια να ξεκουράζονται από την ένταση της θερινής περιόδου.

Πόσο, αλήθεια, μας ξαφνιάζει, ακόμα και σήμερα, κι ας γίνεται αυτό εδώ και σαράντα τουλάχιστον χρόνια, το, μέσα σε μια εβδομάδα, άδειασμα της πόλης από τους χιλιάδες επισκέπτες της! Ξαφνικά, συνειδητοποιούμε ότι μένουμε μόνοι. Ίσως και να το χρειάζεται η πόλη, τα μνημεία της, το περιβάλλον και σίγουρα οι άνθρωποι.

Στο βιβλίο της αείμνηστης φιλόλογου, Λούλας Γιαννακάκου-Παπαμανώλη: *Παροιμίες του ροδίτικου λαού* [Αθήνα, 1993-Δημόσια Βιβλιοθήκη Ρόδου,] συναντούμε μερικές παροιμίες, σχετικές με την εποχή αυτή:

-Το Σεπτέμβρη θέσε νάβρεις.

- 1) Φύλαξε εισοδήματα τον Σεπτέμβριο, δηλαδή την εποχή της συγκομιδής για να τα βρεις, όταν σου χρειάζονται.
- 2) Σπείρε την κατάλληλη εποχή για να έχεις εισόδημα.

-Οκτώβρης και (δ)εν έσπειρες τίποτες και (δ)εν έκαμες.

**-Νιόμπρης με τα νιά νερά
Δεκέμπρης δίκιοι σπόροι.**

Χαρακτηριστικά του Νοέμβρη τα νέα νερά, του Δεκεμβρίου το φύτρωμα της σποράς.

Από το βιβλίο του καθηγητή Δημητρίου Σ. Λουκάτου: *Εισαγωγή στην ελληνική λαογραφία* [Αθήνα, 1977-Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης], πληροφορούμαστε ότι: «...» ο *Σεπτέμβριος* είναι ο πρώτος μήνας του εκκλησιαστικού έτους, αλλά και του νέου γεωργικού. Με την εκκλησιαστική αρχιχρονιά, οι ζευγάδες, στα νησιά και στις πεδινές επαρχίες, κάνουν αγιασμό και ξεχωρίζουν το σπόρο τους. Στα Δωδεκάνησα, ιδιαίτερα, κρεμούν το σακουλάκι με το σπόρο στα εικονίσματα και βάζουν ολόγυρα άλλα δείγματα από προϊόντα.

Ο *Οκτώβρης* είναι ο μήνας της σποράς. Είναι το «μικρό καλοκαιράκι» που βοηθάει στην ετοιμασία του χειμώνα. Τη μέρα αυτή ανοίγουν και τα νέα κρασιά.

Ο *Νοέμβριος* είναι η αρχή του χειμώνα.

Τα κυριότερα χαρακτηριστικά στοιχεία των λατρευτικών εθίμων του φθινοπώρου είναι:

- α) Η φροντίδα της σποράς κι η ανησυχία για την ευδοκίμησή της
- β) Η έγνοια για τη χειμωνιάτικη ποιμενική περίοδο.
- γ) Το άνοιγμα κι η επιτυχία των κρασιών
- δ) Οι ανησυχίες (τροφής-ενδυμασία) για το χειμώνα

Ας δούμε, ακόμα, μερικά χαρακτηριστικά στοιχεία για τους μήνες του φθινοπώρου, από την πλούσια βιβλιογραφία.

Ο **Σεπτέμβριος** είναι ο ένατος μήνας του Γρηγοριανού ημερολογίου με διάρκεια 30 ημερών. Η λατινική ονομασία του, September, προέρχεται από το septem=επτά, καθώς ήταν ο έβδομος μήνας του αρχαίου δεκάμηνου ρωμαϊκού ημερολογίου.

Στις αρχές του 4^{ου} αιώνα μ.Χ. καθιερώθηκε στην Κωνσταντινούπολη ως αρχή του εκκλησιαστικού έτους, η 1^η Σεπτεμβρίου, που συνέπιπτε με την αρχή της Ινδίκτου.

Στην Πάτμο θεωρούσαν την 1^η Σεπτεμβρίου αρχιχρονιά και την ονόμαζαν «πρωτοσετεμπριαν», ενώ οι Νισύριοι και οι Κώοι την ονόμαζαν «Καλοχρονιά» ή «Αρχιχρονιά».

Είναι ο μήνας της φθινοπωρινής ισημερίας (22 Σεπτ.) μιας, από αστρονομική άποψη, λογικής αφετηρίας του έτους. Έχει διάφορες ονομασίες, όπως ορτυκολόγος, λόγω του περάσματος των αποδημητικών ορτυκιών, τρυγομηνάς ή τρυγητής, λόγω του τρύγου, η πιο διαδεδομένη από τις ονομασίες του στο λαϊκό καλαντάρι και βέβαια Σταυριάτης από

τη μεγάλη γιορτή του Σταυρού (14 Σεπτ.), που στο νησί μας γιορτάζεται με πανηγύρια στις Καλυθιές και στ' Απόλλωνα..

Είναι όμως και ο μήνας των σχολείων, των οποίων ο αυλόγυρος πλημμυρίζει από φωνούλες παιδιών, είτε αυτά είναι πρωτάκια, με το φόβο του άγνωστου, είτε μεγαλύτερα που έχουν τις εμπειρίες τους και ξανασυναντιούνται χαρούμενα, μετά τις διακοπές του καλοκαιριού.

Ο **Οκτώβριος** είναι ο δέκατος μήνας του Γρηγοριανού ημερολογίου, με διάρκεια 31 ημερών. Η ονομασία του προέρχεται από τη λατινική λέξη octo=οκτώ, ως όγδοος μήνας του ρωμαϊκού δεκάμηνου ημερολογίου.

Ο Οκτώβριος, καρδιά του φθινοπώρου, συχνά αναφέρεται από το λαό ως Αϊ Δημήτρης, ή Αϊ-Δημητριάτης, από τη μεγάλη γιορτή του Αγίου Δημητρίου στις 26 του μήνα, που θεωρείται και ορόσημο του χειμώνα. Για τις πολλές βροχές που χαρίζει στους γεωργούς, ονομάζεται σε πολλά μέρη και Βροχάρης. Μήνας όμως της σποράς, λέγεται και Σποριάτης.

Στις 18 του Οκτώβρη γιορτάζει ο Ευαγγελιστής Λουκάς, με μεγάλη πανήγυρη στ' Αφάντου, στις 26 Οκτώβρη του 1912 απελευθερώθηκε η Θεσσαλονίκη, στις 18 Οκτώβρη γιορτάζουμε το μεγάλο «ΟΧΙ» στην πρόκληση της φασιστικής Ιταλίας, που οδήγησε στην κήρυξη του ελληνοϊταλικού πολέμου και στις 12 Οκτωβρίου 1944 απελευθερώθηκε η Αθήνα, μετά την τριπλή γερμανο-ιταλο-βουλγαρική κατοχή.

Ο **Νοέμβριος** είναι ο ενδέκατος μήνας του Γρηγοριανού ημερολογίου, με διάρκεια 30 ημερών. Η ονομασία του προέρχεται από τη λατινική λέξη novem=εννιά, ως ένατος μήνας του ρωμαϊκού δεκάμηνου ημερολογίου.

Όπως και ο Οκτώβρης, αναφέρεται ως Βροχάρης, για τις βροχές του, αλλά και Σποριάς, καθώς είναι ο μήνας της σποράς των δημητριακών και των οσπρίων. Τυπική γιορτή της σποράς είναι τα Εισόδια της Θεοτόκου, στις 21 του μηνός. Ο Νοέμβρης είναι και Κρασομηνάς επειδή ανοίγουν τα καινούργια κρασιά, αλλά και ο μήνας του λιομαζώματος. Ουσιαστικά, με το Νοέμβριο τελειώνουν οι αγροτικές εργασίες. Θα ακολουθήσουν οι κλειστές μέρες του χειμώνα, με τις βροχές και τις ατέλειωτες νύχτες.

Άλλες σημαντικές γιορτές είναι, του Ταξιάρχη και Αρχαγγέλου Μιχαήλ, στις 8 του μηνός, με μεγάλη πανήγυρη στη Σύμη, στην Ιερά Μονή του Πανορμίτη. Ταυτόχρονα είναι και η γιορτή της Αεροπορίας, ενώ την 1^η του μηνός γιορτάζουν οι Άγιοι Κοσμάς και Δαμιανός, στις 14 του μηνός γιορτάζει ο Άγιος Φίλιππος, στις 25 η Αγία Αικατερίνη και στις 30 ο Άγιος Ανδρέας ο πρωτόκλητος.

Ας μην παραλείψουμε, τέλος, το γεγονός ότι στις 17 του Νοέμβρη είναι η επέτειος της εξέγερσης του Πολυτεχνείου το 1973 κατά της στρατιωτικής απριλιανής δικτατορίας του 1967, και στις 25 του ίδιου μήνα εορτάζεται η επέτειος της Εθνικής Αντίστασης.

Στο αφιέρωμα για το φθινόπωρο, παρουσιάζουμε, επιλεκτικά, κάποια κείμενα, (διατηρώντας την ορθογραφία τους), μέσα από μια πλούσια βιβλιογραφία, όπως:

Το χρονογράφημα του συμπολίτη μας καθηγητή και Ακαδημαϊκού, Αγαπητού Τσοπανάκη: «*Ωρες φθινοπώρου*», που δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα “Ροδιακή” στις 3 Οκτωβρίου του 1935 και στο οποίο απεικονίζεται με γλαφυρό τρόπο το κλίμα της εποχής.

Το κείμενο του Γρηγορίου Ξενόπουλου: «*Φθινόπωρο*», που δημοσιεύθηκε στο περιοδικό «*Η διάπλασις των παιδων*» το 1920.

Το άρθρο του Σταύρου Μάνεση για τα λαογραφικά του Οκτωβρίου, που δημοσιεύθηκε στο περιοδικό «*Η διάπλασις των παιδων*» στις 5 Οκτωβρίου του 1957 και

Το χρονογράφημα του Στράτη Μυριβήλη, που δημοσιεύθηκε στην εφημερίδα «Πρωΐα», με τον τίτλο «*Φθινόπωρο*», ένας ύμνος στην εποχή και στην ελληνική φύση.

Το ποίημα του Μιλτιάδη Μαλακάση: «*Χινόπωρο*»

Αγαπητοί μας συμπολίτες και επισκέπτες του διαδικτυακού μας τόπου, καλή σας ώρα όπου κι αν βρίσκεστε και καλό χειμώνα να 'χουμε, αφού γι' αυτόν μάς προετοιμάζει το φθινόπωρο.

Αγαπητού Τσοπανάκη: Ώρες Φθινοπώρου.
[Ροδιακή 3 Οκτ 1935] αφ. 1591

Ο κύκλος των ημερών, στριφογυρίζοντας, μας έσπρωξε απ' το καλοκαίρι και μας μετατόπισε προς το φθινόπωρο, όπως πάντα. Ούτε μας ρώτησε να έχουμε διάθεση ν' αλλάξουμε, αν δε θάμαστε ευχαριστημένοι να σταματήσουμε και κάπου.

Εμάζεψε απ' τους μακρυνούς τόπους τα σύννεφα και τα στοίβαξε σα μυκηναϊκά κάστρα, ογκώδη, στο βάθος του ορίζοντα, με μεγάλους σκιασμούς, έτοιμα να ξεκινήσουν και να σκεπάσουν το Σύμπαν και να μας διαλύσουν.

Και το πέτυχαν μονάχα με την εμφάνισή τους. Κι ο τελευταίος ήρωας των κυμάτων, τραβήχτηκε απ' την ακροθαλασσιά, κι έμεινε μόνος ο γιαλός, κι επήραν οι αέρηδες και σκόρπισαν και τη ζεστασιά της γυναίκας, που περπατώντας στραταρχικά στην άμμο, άναβε πόθους και λαχτάρες, μαζί με τα λιοπύρια..

Πάει πια, μαζεύτηκε η πολυθόρυβη αυτή εμφάνιση της ζωής που πλημμύριζε το κύμα.

Οι βάρκες άρχισαν να δέρνονται κι' έχασαν το παλιό, απαλό νανούρισμά τους και το κύμα βρόντηξε στην ακρογιαλιά κι' έσκαψε την άμμο.

Πάει και το παλιό το χάιδι, το παλιό παρακαλεστικό αγκάλιασμα του νερού με την καρίνα, πάει και το διακριτικό αεράκι που φούσκωνε τα πανιά μ' απαλωσύνη και δρόσιζε τα σώματα.

Τώρα ο νοτιάς-αδύνατος ακόμα-σκουραίνει τη θάλασσα και της δίνει μιαν ύπουλη γαλήνη, κι ο βοριάς κουβαλώντας άσπρα πρόβατα κοπάδια, τα βόσκει βιαστικά απάνω στα ταραγμένα νερά, που παίρνουν μαζί του μια γυαλάδα βαθυγάλανου κρυστάλλου.

Ο ρυθμός της ζωής των ανθρώπων παίρνει έναν τόνο βιαστικώτερο, τόσο όσος φτάνει για να αισθάνονται τα δέντρα την τραγική τους μοίρα.

Νάναι δηλαδή αναγκασμένα να κάθουντ' εκεί, να δέρνονται απ' τις βροχές και τους ανέμους σε μιαν υποχρεωτικήν έκσταση, χωρίς φανερή διαμαρτυρία, μα ασφαλώς με εσώτερη συνείδηση του άδικού τους πεπρωμένου.

Και μήπως εμείς που σ' αυτόν τον κόσμο «ζώμεν και κινούμεθα και εσμέν» τι καταλαβαίνουμε; Πόσες φορές δεν πεθυμούσαμε να παίρνουμε τ' αστροπελέκια, περήφανα κι αδάκρυτα, με τις εσώτερες πλημμύρες μας, μα με την εμφάνιση εκείνη της μεγαλόπρεπης κι ασυγκίνητης «βασιλικής δρυός» του γλυκού, γλυκύτατου Παπαδιαμάντη;

Τα φύλλα των πλατάνων δεν έχουν πια εκείνο το καλοκαιρινό πράσινο κουβεντολόι μα τα πήρε ο μαρασμός κι η κιτρινίλα, τα δέρνει ο άνεμος απάνω στις βέργες και τα ξετινάζει μακρυά. Αυτά παίρνουν χάμου ένα περιστροφικό κυνηγητό και χάνονται στο βάθος της απόμακρης πλατείας.

Φθινόπωρο...μα φοβόμαστε να πούμε τη λέξη. Οι καρέκλες στο Μαντράκι έχασαν τη νύχτα τους πιστούς των, κι' οι τελευταίοι π' απομείνανε αισθάνονται τεράστια την εγκατάλειψη, σαν να παρευρίσκονται σε μια παράσταση κι' είν' οι μόνοι θεατές κι' απ' αυτή την έλλειψη κοινού αισθάνονται την αποτυχία της...

Φυγή, φυγή κι υποχώρηση...

Έπεσαν κι' οι πρώτες ψιχάλες. Η βροχή θάναι το τελειωτικό στοιχείο και το σύνθημα για το σκόρπισμα όλων όσοι έμειναν πιστοί προς την εποχή, και την πλατεία, και τη θάλασσα. ...Όλων όσοι ελπίζουν στο καινούργιο καλοκαίρι...

Γρηγόρης Ξενόπουλος: Φθινόπωρο.
Διάπλασις των παιδων, 1920

Ο ουρανός σήμερα είναι ασυννέφιαστος, ολογάλανος και ο ήλιος λάμπει και θερμαίνει σαν καλοκαιριάτικος. Κοιτάζοντας έξω από το ανοιχτό παράθυρο, θα μπορούσα να γελαστώ και να νομίσω, πως ο ημεροδείκτης τρελάθηκε. Μα οι φωνές, που ακούω από το δρόμο, με πείθουν πάλι, πως είναι Οκτώβρης.

Ένας από δω φωνάζει:

-Κάστανα! Κάστανα ζεστά!

Κι άλλος από εκεί:

-Κούμαρα! Κούμαρα!

Έπειτα είναι η μυρωδιά του σπιτιού. Σήμερα μυρίζει ναφθαλίνη. Καταλαβαίνετε γιατί: έχουν βγη από τα μπαούλα τα χειμωνιάτικα ρούχα κι είναι απλωμένα εδώ κι εκεί να ξεζαρώσουν και να ξεμυρίσουν: Χοντρά κοστούμια, βαριά επανωφόρια, φανέλλες, χαλιά, μπερντέδες – η πανοπλία, που θα φορέσουν οι άνθρωποι στο σπίτι, για να πολεμήσουν με τον άγριο χειμώνα που έφτασε.

Όχι ο ημεροδείκτης μου ο καημένος δεν τρελάθηκε. Μόνο ο ουρανός σήμερα έχει τις ιδιοτροπίες του. Και αντί να φορή κι αυτός ή να ετοιμάζη τα χειμωνιάτικά του, τα φθινοπωρινά του τουλάχιστο, παρουσιάζεται φιλοντυμένος με τα γαλάζια του.

Μα αλήθεια τόση τρέλα έχει σήμερα ο ουρανός; Πώς τον αφήνει ο γεροχειμώνας, πώς δεν του θυμίζει, πως θα κρυώσει με τα λινά;

Βγαίνω στο παράθυρο, για να ιδώ καλύτερα. Α. όχι! Ό,τι γίνεται στο σπίτι, γίνεται και στον ουρανό; Σύννεφα ατμοί, ομίχλες, να τα απλωμένα εκεί κάτω στους μακρινούς ορίζοντες. Λες πως ότι βγήκαν κι αυτά από τα ουράνια μπαούλα και κρεμάστηκαν στις άκρες, για να ξεζαρώσουν και να ξεμυρίσουν από τη ναφθαλίνη. Κι αύριο μεθαύριο ο ουρανός, θέλοντας και μη, θα τα φορέση και το γαλάζιο του φόρεμα θα σκεπαστή κι ο λαμπρός ήλιος θα κρυφτή.

Ωστόσο το θέαμα είναι ωραίο. Κανείς δεν μπορεί ν' αρνηθή, πως η φθινοπωριάτικη φύση παρουσιάζει ένα σωρό ομορφιές. Το φως κάνει χίλια τρελοπαίχνιδα μ' εκείνα τα μακρινά σύννεφα, τους ατμούς, τις ομίχλες. Τα χρωματίζει με τρόπο, που θα 'φερνε σ' απελπισία οιοδήποτε ζωγράφο.

Και τα βουνά ολόγυρα, τι ζωηρά χρώματα που παίρνουν; Και τα δέντρα με τα κίτρινα ή κοκκινωπά φύλλα πόσο αλλιώς φαίνονται! Και η χλόη ακόμη η πράσινη, με πόσα χρυσάφια έχει στολιστή! Και το χώμα, το σχεδόν άσπρο χώμα του καλοκαιριού, πως έγινε βαθύτερο, ζωηρότερο! Κι όλο το τοπίο, πόλη μαζί και εξοχή, πώς φαίνεται σαν καθαρισμένο, σαν ξανανιωμένο! Γιατί και το φθινόπωρο για μια στιγμή παρουσιάζει το ξανάνιωμα της ανοίξεως. Με τη διαφορά, πως αυτό είναι σταθερό, ενώ εκείνο, το φθινοπώρου, είναι απατηλό, ψεύτικο.

Το φθινόπωρο είναι λιγάκι ύπουλο. Προσποιείται το καλοκαίρι, αλλά στο βάθος είναι πάντα χειμώνας. Ιδιοτροπίες σαν τις σημερινές τα' ουρανού, που βγήκε με τα λινά του, είναι πολύ επικίνδυνες.

Περιοδικό: Η διάπλασις των παιδων. 1920.

ΔΙΑΠΛΑΣΙΣ ΤΩΝ ΠΑΙΔΩΝ
Σάββατον 5 Οκτωβρίου 1957
Περίοδος Ε΄ τόμος Α΄ αριθμ. 21

Ελληνική ζωή και γλώσσα
Σταύρος Μάνεσης: Οκτώβριος

Ο μήνας αυτός χρωσάει τ' όνομά του στο λατινικό οκτόμπερ, που θα πη όγδοος – γιατί τέτοιος ήταν στο αρχαίο ρωμαϊκό ημερολόγιο. Ο ελληνικός λαός, όμως, τον ονομάζει συνήθως Άη-Δημήτρη ή Αηδημητρίτη και Αγιοδημητριάτη, επειδή μας φέρνει την εορτή του Αγίου Δημητρίου (στις 26) σημαντικό χρονικό ορόσημο για την προετοιμασία του χειμώνα:

*Τ' Άη-Δημητριού, μέσα κρεβάτι,
Τ' Άη-Γιωργιού έξω κρεβάτι.*

Οι δυο αυτοί άγιοι, που έχουν τόσες ομοιότητες- ας θυμηθούμε πώς παριστάνονται στις εικόνες, στρατηλάτες καβαλλάρηδες κι οι δυο, που σκοτώνουν με το κοντάρι τους, ο πρώτος το «βάρβαρο πολέμιο» της θρησκείας μας κι ο δεύτερος το δράκο-τοποθετημένοι εορτολογικά σε δύο καίριες μέρες του χρόνου, ορίζουν μετεωρολογικές μεταβολές και περιόδους και κανονίζουν τις αντίστοιχες ασχολίες των κατοίκων της πατρίδας μας.

Στα βόρεια μέρη, μετά τ' Αγίου Δημητρίου, οι κτηνοτρόφοι αφήνουν τα ψηλά βουνά και κατεβάζουν τα κοπάδια τους στα πεδινά μέρη όπου θα ξεχειμωνιάσουν, τα «χειμαδιά», για να τα ξαναεβιάσουν μετά τις καλοκαιριές τ' Άη-Γιωργιού.

Αντίστροφα, στα ίδια χωριά, μια άλλη τάξη χωρικών, οι «μαστόροι», που γυρίζουν την Ελλάδα τους ζεστούς μήνες ως χτίστες, αφήνουν τις πολιτείες κι ανηφορίζουν στα ψηλά βουνά, για να περάσουν τις κακοκαιρίες με τις οικονομίες τους και τους δικούς τους πλάι στο τζάκι.

Είναι ο μήνας που τρυγούν τα όψιμα σταφύλια γι αυτό και οι Πόντιοι τον λένε τρυγομηνά, και προετοιμάζουν τη γη, μετά τα πρωτοβρόχια του, για τη σπορά των δημητριακών στα νοτιότερα μέρη:

*Οχτώβρη, και δεν έσπειρες
Οχτώ σωρούς δεν έκαμες.*

Λένε στην Πελοπόννησο, Μύκονο, Νάξο κλπ.

Πριν φύγη ο προάγγελος αυτός του χειμώνα, μας προσφέρει μια τελευταία χαρούμενη αναλαμπή; Το μικρό καλοκαιράκι ή τ' Άη-Δημητριού το καλοκαιράκι, που μερικοί αγάριστοι τ' ονόμασαν γαϊδουροκαλόκαιρο, επειδή φέρνει... γαϊδουρινή ζέστη.

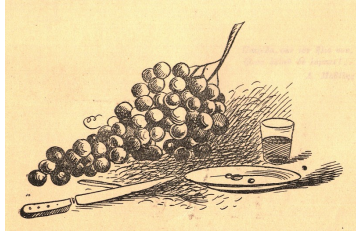
Εμείς όμως ας το υποδεχτούμε με τη συμπάθεια που το υποδέχονται οι Κερκυραίοι

*Άη-Δημητράκι
Μικρό καλοκαιράκι*

στολίζοντας τα βάζα μας με τα όμορφα λουλούδια του, τα χρυσάνθεμα, που τα βαφτίσαμε αηδημητριάτικα ή αγιοδημητρολούλουδα και οι Κύπριοι οχτωβρούδια.

Εφημερίς Πρωΐα

Στράτης Μυριβήλης: Φθινόπωρο.

Σήμερα, έκαμα μια συγκινητική ανακάλυψη. Βρήκα τα πρώτα κυκλάμινα. Και δεν ήταν, να πης, λίγα. Έγιναν ένα σωστό μάτσο. Τάβαλα μέσα σ' ένα κόκκινο μικρό κανάτι και τάχω κοντά μου. Είναι το ευγενικό αγριολούλουδο του φθινοπώρου. Τα βρήκα ξαφνικά, ψάχνοντας μέσα σε μια λαγκαδιά για καρύδια. Σαν ωριμάσουν τα καρύδια, ανοίγει από μοναχό του το πράσινο καρυδότσουφλο. Σκάει σταυρωτά και πέφτει από ψηλά το καρύδι, σαν μέσα από τη χοντρή φασκιά ενός κάλυκα. Κι έτσι, που η λαγκαδιά είναι γιομάτη μέντες και φτέρη και φύλλα πεσμένα, που σαπίζουν πάνω στο χώμα, τα καρύδια κρύβονται και ψάχνεις να τα βρης.

Σε μια απόμερη γωνίτσα, κάτω από μια τούφα πουρναρόκλαδα, τα βρήκα, μια μεγάλη παρέα κυκλάμινα. Τα πρώτα φετεινά μας κυκλάμινα. Η φρέσκη μοσκοβολιά τους είναι απ' τα πιο ακριβά χαρίσματα τούτης της εποχής. Εδώ στη Συκαμινιά, τα κυκλάμινα τα λένε ακόμα «καντινούλες», που θα πει χανουμάκια. Έτσι τα παρωμοίασαν οι κάτοικοι του χωριού, γιατί τους θυμίζουν τις χανουμίτσες, που αντάμωναν τα παλιά τα χρόνια στα σοκάκια του χωριού και τις έβλεπαν να σταματούν μονομιάς παραπέρα και να σκύβουν το κεφαλάκι τους κατ' από το γασμάκι, ταπεινές και ντροπαλές, να μην τις ιδή ανθρώπου μάτι στο πρόσωπο.

Έτσι κρύβονται και τα σεμνά κυκλάμινα στις υγρές γωνίτσες. Έτσι κρύβονται παράμερα και μυρίζουν μυστικά ανάμεσα στα κεντημένα του φύλλα οι «καντινούλες» της Συκαμινιάς. Σε λίγες μέρες σαν κάνη ακόμα μια-δυο βροχές, θα πλουμίσουν με το μωβ κέντημά τους δασωμένους λόφους ως κάτω στην ακρογιαλιά. Θα πλημμυρίσουν τον κόσμο. Θα βγούνε παρέες-παρέες μέσα στους χωραφόδρομους, μέσα στα λιοχτήματα, φουντωμένες σύρριζα στις «ποδόμες», όπως λέγονται εδώ οι μακρυνές ξερολιθιές, που είναι μέσα στα κατηφορικά χωράφια, για να συγκρατήσουν το χώμα στα λιόδεντρα.

Οι Συκαμινιωτοπούλες τις αγαπούνε πολύ τις «καντινούλες». Και σαν αρχίσουν να ραβδίζουν τις ελιές, τα χωράφια γιομίζουν τραγούδια και κοπέλλες με τα σαλβάρια, «μαζώχτρες» δροσερές, με το καλαμένιο καλάθι στο μπράτσο, κάνουν μεγάλα δεμάτια, για να πάνε το βράδυ στις φτωχικές τους κάμαρες. Κάνουν ακόμα όμορφα μάτσα από φρεσκοκομμένα κυκλάμινα και τα προσφέρουν στην Παναγιά, μαζί με τις μυστικές προσευχές τους, που είναι κι αυτές ντροπαλές και σκεπασμένες στ' απόσκια της καρδιάς τους. Έτσι μπήκε το φθινόπωρο με ένα στεφάνι από κυκλάμινα στο κεφάλι.

Αυτό είναι ένα μεγάλο γεγονός, όπως είναι όλα τα σπουδαία και σημαντικά πράγματα που γίνονται στην εξοχή και στη θάλασσα τις τέσσερις εποχές της χρονιάς. Στην πολιτεία δεν παίρνουμε είδησι. Εκεί η ζωή ξεφεύγει ανούσια απ' τον ημεροδείχτη,

που φυλλοροεί αδιάκοπα, με ανόητη ομοιομορφία, τα τετράγωνα χαρτάκια των ημερών του.

Εδώ, όμως, όλα έχουν τόση σπουδαιότητα. Όλες τις μέρες, όλες τις ώρες γίνονται πράγματα σοβαρά και συγκινητικά. Γυρίζεις μέσα στα χωράφια, σκαλώνεις στις ρεμματιές, που βρυάζουν τα μοσκόχορτα, φορτωμένα από πολύχρωμα έντομα και μικροσκοπικές πεταλούδιτσες, μικρές σαν πανσέδες. Εκεί μέσα, βασιλεύουν τα αρχαία πλατάνια και οι δροσερές καρυδιές. Οι γαλιές πηδάνε από δέντρο σε δέντρο τρομαγμένες. Τινάζονται πάνωθ' σου και μόλις βλέπεις ανάερα το φουσκωτό θύσανο της ουράς τους να χαϊδεύει τον αέρα. Αγαπούν ξεχωριστά τα μύγδαλα αυτές οι λιχούδες.

Προχτές οι χωριανοί είχαν πανηγύρι στις καρδιές, Έρριξε μια γερή, μια καλή βροχή όλη τη νύχτα. Φέτος είναι καλή η χρονιά, δόξα να' χη ο Θεός! Ο ελιώνας είναι ένα καμάρι να γυρίζης κάτω από τα δέντρα. Χόντρυναν οι ελιές, ψύχωσαν, άρχισαν κιόλας να κοκκινίζουν. Και περίμεναν ένα νερό πως και πως. Έβρεξε λοιπόν πάνω στα δέντρα, έβρεξε χαρμόсуна. Άνοιξαν οι ουρανοί πάνω στη ζεστή γη και χύθηκε ποτάμι η ευλογία του Θεού. Αν κρατήση ως το τέλος ο καρπός, οι αγρότες θα ξεχρεώσουν πια φέτος και θα φάνε, λέω, μια φέτα μερωμένο ψωμί.

Είδα έναν απλόν άνθρωπο να στέκεται στη μέση του δρόμου, μέσα στη βροχή. Είχε το πρόσωπό του σηκωμένο προς τον ουρανό και το νερό του Θεού έπεφτε πάνω στα μάγουλά του τα' αργασμένα από το λιοπύρι.

-Ε, μπάρμπα, του φώναξα, θα γίνης μουσκίδι!

Εγύρισε σιγά-σιγά το κεφάλι του και με κοίταξε ήσυχα. Τότες είδα πως χαμογελούσε φιλικά προς τον ουρανό.

Εσήκωσε το χέρι του και μούδειξε ψηλά. Είπε:

-Είδες; Βρέχει...

Χαμογελούσε ακόμα και εγώ μόλις κατάλαβα τη σπουδαία είδηση.

Πήγα και ξάπλωσα μια ζεστή μέρα κάτω από τις φυλλωσιές ενός «ποτιζόμενου». Ένα χωράφι με όλα τα φρούτα της εποχής. Τα σταφύλια κρέμονται σκαλωμένα τετράμηλα πάνω στις λαμπαδωτές λεύκες. Οι ρωδιές... Πρέπει να δήτε τις ρωδιές. Είναι από τα πιο όμορφα πλάσματα της ελληνικής εξοχής. Η κλάδωσί τους είναι λεπτή, η φυλλωσσιά τους έχει τόσο άφθονο το πράσινο φως, που γεμίζει τρυφεράδα το τοπίο τα λουλούδια τους είναι εξαίσια σύνθεσι ενός ειδικού κόκκινου με το τρυφερό πράσινο της ρωδιάς. Τώρα τα λυγερά κλωνιά τους λυγάνε απ' τον καρπό.

Τα ρώδια κρέμονται χοντρά, στρογγυλά, τσιτωμένα απ' τις σφιχτές «ρωδοπαππούδες», που ζουλιούνται αλύπητα στριμωγμένες μέσα στον ίδιο κορσέ. Το ντόπιο παραμάντεμα έτσι ορίζει το ρώδι: «χίλιοι μύριοι καλογέροι σ' ένα ράσο τυλιγμένου». Μερικά ρώδια σκάνουν απ' το ασυγκράτητο σφρίγος τους. Σκάνουν ψηλά σαν ειρηνικές χειροβομβίδες και σε ραντίζουν με τους τριανταφυλλιούς σπόρους τους, που αστράφτουν στον ήλιο. Σαν να σου ρίχουν κατακέφαλα μια φούχτα ρουμπίνια.

Είναι μερικές, που έχουν ώριμασμένους καρπούς και την κορφή τους στολισμένη ακόμα με μερικά από τα απ' τα θαυμαστά λουλούδια τους.

Μοιάζουν με κοπελλιές, που φορούνε στ' αφτί γαρύφαλλο κνικάτο. Κοντά τους οι κυδωνιές σκύβουν ως κάτω τα ελαστικά κλωνάρια τους. Είναι δέντρα βεργάτα, χαριτωμένα, με τη φυλλωσσιά τους θαμπή και σκούρα- Αμ' πώς να μην σκύβουν; Οι καρποί τους κρέμονται ογκώδεις, σκεπασμένοι από κιτρινωπό χνούδι. Το παραμερίζεις με το δάχτυλο και γυαλίζει από κάτω το τσιτωμένο φλούδι. Είναι κάτι νέα κυδωνίτσες τόσο φορτωμένες, που απορείς, πως το σηκώνουνε τόσο πράγμα.

Όλα τα δέντρα έτσι έσκυβαν μέσα σε τούτο το χωράφι. Ωρίμαζαν υπομονετικά τα μεγάλα φρούτα τους, εστέκονταν φορτωμένα απ' τ' αγαθά τους, εστέκονταν σκυφτά κι περιμέναν νάρθουν οι άνθρωποι, να τα ξαλαφρώσουν απ' το βάρος της δημιουργίας τους. Είναι η χαρά του «δίνειν». Μα υπάρχει πιο μεγάλη ευτυχία απ' αυτή; Αν δεν υπήρχαν οι τρυγητές, όλη η δημιουργία, η κάθε δημιουργία θα γινότανε δυστυχία πάνω στη γη.

Ξάπλωσα αποσταμένος γλυκά πάνω σε νιοθέριστη φτέρη. Μύριζε δυνατά. Πάνω στις απλωμένες ρίγανες. Παρέκει, εστέγνωσαν τα σύκα. Μέσα απ' τους αγριόβατους, που τα βατόμουρά τους μαύριζαν πια και κανένας άλλος απ' τα πουλιά δεν τα καταδέχεται, έβγαιναν ξαφνικοί, βιαστικοί κελαηδισμοί. Το νερό έτρεχε μές' απ' το χορταριασμένο αυλάκι και τραγουδούσε. Είχα κλεισμένα τα μάτια και άκουγα συγκινημένος. Ένας μαλακός δούπος με ξάφνισε κοντά μου. Πλάϊ στον αγκώνα μου. Ανοίγω τα μάτια. Είναι ένα ροδάκινο μεγάλο σαν τη γροθιά μου. Μου τόρριξε τούτη η σγουρή ροδακινίτσα που γέρνει από πάνω μου.

Το παίρνω και λέω δυνατά «ευχαριστώ»- Ζουλιέται στα δάχτυλά μου σαν κερένιο. Χαϊδεύω το δέρμα του, που είναι λεπτότατο σαν ατζαλένιο, που είναι χνουδάτο και διάφανο. Σ' ένα μέρος είναι πληγωμένο απ' το πέσιμο και στάζει ο γλυκός χυμός του μέσα στη φούχτα μου.

Χώνω τα δόντια μου βαθιά στη σάρκα του και σηκώνω τα μάτια μου και χαμογελώ στη σγουρή ροδακινίτσα. Έτσι χαμογελούσε προς τον ουρανό κείνος ο απλός άνθρωπος, που στεκόταν μέσα στη βροχή και τη λουζόταν ευτυχισμένος.

Πετώ το κοκκινωπό κουκούτσι, κι αυτό κυλάει και κρύβεται κάπου. Ξέρω. Του χρόνου σ' αυτό το μέρος θα τεντώνη με λαχτάρα τα φύτρα της μια νέα ροδακινίτσα.

Περιοδικόν Παναθήναια

Μιλτ. Μαλακάσης

ΧΙΝΟΠΩΡΟ

*Χινόπωρο, στολίστηκες νεκρό κι ωραίο από προχτές.
με το παλιό Βενέτικο χρυσάφι
και τώρα οι βοριάδες οι πικροί σου γίνονται τραγουδιστές
και τα νερά τα πένθιμα ζωγράφου...*